

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาเกี่ยวกับความรู้สึกในด้านการเห็นความสวยงามปลูกฝังพฤติกรรมทางสุนทรียภาพ (Aesthetics) และพัฒนาความสามารถทางด้านความคิดสร้างสรรค์(Creatives) เป็นประการสำคัญ (Raymond ,1962)

ดังนั้นหลักสูตรศิลปะศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง 2533) จึงมีจุดประสงค์ที่ตอบสนองเหตุผลดังกล่าว โดยได้บรรจุวิชาไว้ในกลุ่มส่งเสริมลักษณะนิสัย โดยมีวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนสามารถสังเกตธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อภิปรายผลของการสังเกตที่ทำให้เกิดความชื่นชมในธรรมชาติ และนำไปถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นผลงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ สามารถเขียนภาพให้มีรูปร่าง รูปทรงเป็นรูปแบบทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฝึกออกแบบ ทดลองเทคนิคต่างๆ สามารถวิพากษ์ วิจาร์ณผลงาน ยอมรับให้กำลังใจ และชี้ข้อบกพร่อง พร้อมทั้งเสนอแนะ นำผลงานไปใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดความชื่นชมในธรรมชาติ สามารถคิด และแสดงความรู้สึก จากการรับรู้ความงาม ความเพลิดเพลิน เกิดความมั่นใจในตนเอง (กรมวิชาการ,2533)

จากจุดประสงค์ของวิชาศิลปะศึกษาตามที่กำหนดในหลักสูตรจะเห็นได้ว่า การเรียนการสอนศิลปะศึกษามุ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตไปพร้อมๆกันในทุกๆด้าน ทั้งทางสติปัญญา ทางอารมณ์ ทางกาย ทางสังคม ทางการรับรู้ ทางสุนทรียภาพ และทางการสร้างสรรค์ แต่ในสภาพปัจจุบันยังพบว่า กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กในระดับประถมศึกษา เป็นไปเพื่อฝึกฝีมือ หรือคำนึงถึงทักษะทางศิลปะเป็นสำคัญ และหลักสูตรการศึกษาของประเทศที่ใช้อยู่นี้ กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการได้ติดตามผลและดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรตลอดมา ผลการศึกษาพบว่าหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนานกว่า 10 ปี มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ไม่สามารถส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมความรู้ได้ทันการ (กรมวิชาการ,2544) ดังนั้น เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนา

คุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก กระทรวงศึกษาธิการจึงให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยในส่วนของหลักสูตรขั้นประถมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ หลักสูตรที่จัดขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานทางด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม

ในส่วนสาระการเรียนรู้ด้านทัศนศิลป์ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์และวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณคุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ที่เป็นมรดกมาจวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณคุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระนั้นจะต้องมีการฝึกฝน เพื่อการมองเห็น และรับรู้อย่างเข้าใจ (กรมวิชาการ,2544)

โดยเฉพาะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณคุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระนั้น เป็นพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย ซึ่งไม่เคยเป็นเป้าหมายของวิชาในสายศิลปะมาก่อน (มะลิฉัตร เอื้ออาพันธ์, 2545) จึงจะต้องมีการฝึกฝน เพื่อการมองเห็น และการรับรู้อย่างเข้าใจ แต่ลักษณะการเรียนรู้ศิลปะเท่าที่ผ่านมา นั้น กิจกรรมการเรียนรู้เกือบทั้งหมดเน้นเรื่องการให้นักเรียนแสดงออก หรือให้นักเรียนปฏิบัติเป็นต้นว่า ให้นักเรียนวาดภาพ ปั้นดินเหนียว หรือแกะสลักผลไม้ ซึ่งมีประโยชน์ และช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและความพร้อมของนักเรียน แต่ถ้าพิจารณาให้กว้างขึ้น ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดว่า มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะฝึกฝนเด็กทุกคนในสังคมให้เป็นผู้ผลิตงานศิลปะ เพราะธรรมชาติของศิลปะเป็นธรรมชาติที่มีคุณค่าทางนามธรรมอย่างกว้างขวาง ในเรื่องรสนิยม ความพึงพอใจ ทัศนคติ ศิลปะเด็กจึงมีเหตุผลที่สร้างคุณค่าเหล่านี้ไม่ใช่เน้นทักษะการสร้างงานศิลปะเช่นเดิม (วิรุณ ตั้งเจริญ,2526) โดยพิจารณาความเป็นจริงแล้ว องค์ประกอบทางศิลปะยังมีส่วนอื่นที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการแสดงออก ซึ่งได้แก่การรับรู้ หมายถึงบทบาทของการเป็นผู้เสพ หรือเป็นผู้รับงานศิลปะ ลักษณะการเรียนรู้ประการหลังนี้ สังคมเรายังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ในเมื่อเราเน้นให้เด็กเป็นผู้สร้างแล้วก็ควรเสริมเรื่องการเป็นผู้บริโภคด้วย (อำไพ ตีรณสาร,2535) เพราะว่าการเรียน

ศิลปะไม่ใช่แต่เพียงปฏิบัติงานด้วยมือเท่านั้น แต่ต้องรู้จักการมอง การสังเกต และใช้ภาษาเป็นสื่อ บรรยาย วิพากษ์ วิจัยอีกด้วย

สำหรับเด็กในระดับประถมศึกษา การแสดงออก ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการเกี่ยวกับทางด้านศิลปะของเด็กระดับประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 พบว่าลดลง สภาพการเลือกใช้วัสดุ เทคนิคส่วนมากจะเน้นการวาดภาพระบายสี และสีส่วนใหญ่ได้แก่ สีชอล์กและสีเทียน เช่นเดียวกับกลุ่มเด็กอนุบาล (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2535) และเด็กในวัย ประมาณ 8 – 10 ปีขึ้นไป เริ่มส่อแววในพัฒนาการด้านวุฒิภาวะทางสุนทรียภาพมากขึ้น นอกเหนือไปจากการแสดงออกอย่างเด็กเล็กๆ (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2533) อีกทั้งเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลายได้ผ่านการเรียนศิลปะในระดับประถมศึกษาตอนต้นมาแล้ว ขณะเดียวกันเด็กระดับประถมศึกษาตอนปลายเป็นเด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ย่อมมีความคิดอ่านทางปัญญา เริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น สามารถตัดสินใจบางอย่างเกี่ยวกับศิลปะได้บ้างแล้ว เช่น เลือกดูภาพ หรือวัตถุทางศิลปะ ตลอดจนการวิจารณ์ทางศิลปะได้บ้างแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การรู้จักคุณค่า และความซาบซึ้งในผลงานศิลปะมิใช่เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดหรือสอนกันได้โดยตรง แต่ทว่าเด็กจะเกิดสิ่งนี้ได้ ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถในการแยกแยะผลงานศิลปะได้ (พิตร ทองชั้น, 2511) ดังนั้นครูศิลปะจึงมีส่วนที่จะช่วยฝึก และพัฒนาการรับรู้ทางตา ให้เขาเตรียมตัวกับการเห็นอย่างพินิจพิเคราะห์ โดยใช้กระบวนการสังเกตในการเรียนการสอนศิลปะ เพราะการมองดู และการเห็นของคนเราที่มี ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวย่อมมีความสำคัญต่อความรู้สึกนึกคิด นอกจากนั้นแต่ละคนที่มีมองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัว ยังมีข้อแตกต่างกันทางด้าน การเห็นภาพ ทางด้านการรับรู้ และทางด้านความรู้สึกนึกคิดอีกด้วย ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดูของแต่ละคนด้วย ทั้งในแง่การจดจำ ประสบการณ์ และการวิเคราะห์การมองเห็นนั้น การช่วยให้เด็กสังเกตและตอบสนองงานศิลปะจากการสังเกตเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งของการเรียนการสอนให้เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะ และเข้าถึงความงามทางสุนทรียได้ เพราะภาษาที่เกี่ยวกับศิลปะมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากสิ่งอื่น การที่เด็กได้พูด อภิปรายเกี่ยวกับงานศิลปะ จะนำมาซึ่งประสบการณ์แห่งการวิพากษ์วิจารณ์ ที่อยู่ในตัวเด็กแต่ละคนออกมาให้เห็น คำพูดของเด็กสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่เขามองเห็นในงานศิลปะคืออะไร และเป็นเครื่องชี้้นำการมองไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ๆ ในอาณาจักรแห่งการมองเห็น แห่งความรู้สึก และการสร้างจินตนาการ (Hurwitz and Madeja, 1977)

โดย เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ์ (2538) ได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับ การสอนโดยวิธีการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 4 ถึง 6 ปี ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ทางศิลปะของเด็กหลังการเรียนโดยวิธีสังเกตสูงขึ้นกว่าก่อนเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสอนศิลปะโดยวิธีการสังเกต ช่วยส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะของนักเรียน และกล่าวว่าการสอนศิลปะโดยวิธีการสังเกตมี

คุณค่าต่อการนำไปใช้พัฒนาการการรับรู้ เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ (2542) ได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล ผลการวิจัยพบว่า หลังจากการทดลองใช้โปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล นักเรียนมีคะแนนการรับรู้ทางศิลปะสูงกว่าก่อนการทดลอง และกล่าวว่า สำหรับประเทศไทยยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนศิลปศึกษาด้วยการสนทนาเกี่ยวกับผลงานศิลปะ ทำให้เมื่อไปเรียนศิลปะวิจารณ์ในระดับสูงต้องใช้เวลามากกับการฝึกฝน

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการเรียนศิลปะด้วยกระบวนการสังเกต และการส่งเสริมการการรับรู้ทางศิลปะ โดยอาศัยการรับรู้ทางตาเป็นหลัก เพื่อพัฒนาการรับรู้ทางสุนทรียภาพสำหรับเด็กประถมศึกษา ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรจะฝึกประสบการณ์ในการสังเกตตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพ ความคิดสร้างสรรค์ รสนิยมที่ดี และเรียนรู้ทางศิลปะอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงสนใจการสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้เชิงสุนทรียของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ใช้ประสาทสัมผัส การรับรู้ทางสายตา โดยการสังเกตคุณสมบัติทางการรับรู้ในผลงานศิลปะ ประกอบการสนทนาตอบโต้ และการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาที่มีเหตุผลต่อเนื่องในอนาคต และการศึกษาศิลปะที่มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการสอนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้เชิงสุนทรียของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

สมมติฐานการวิจัย

นักเรียนที่เรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตจะมีการรับรู้เชิงสุนทรียสูงขึ้นกว่าก่อนการเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกต

ขอบเขตในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียน สหิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคปลาย ปีการศึกษา 2545 จำนวน 36 คน
2. การวิจัยศึกษาผลของการสอนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้เชิงสุนทรีย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งผ่านการสอนโดยกระบวนการสังเกตผลงานศิลปะที่แสดงคุณสมบัติด้านการรับรู้ด้านประสาทสัมผัส โครงสร้าง ความรู้สึก เทคนิควิธีการ ประกอบการสนทนาตอบโต้ และการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยมุ่งให้เกิดการรับรู้เชิงสุนทรีย์
3. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยใช้แผนการสอนศิลปะโดยกระบวนการสังเกต จำนวน 8 แผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความแตกต่างของค่าคะแนน Single group โดยใช้แบบทดสอบการรับรู้เชิงสุนทรีย์ แบบ Pretest - Posttest แบบทดสอบที่ใช้ในการวัดการรับรู้เชิงสุนทรีย์ ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปศึกษา

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ภาพที่ใช้เป็นสื่อการสอนในการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากคุณสมบัติ 4 ด้าน คือ ด้านส่วนประกอบทางประสาทสัมผัส ด้านโครงสร้าง ด้านเทคนิค วัสดุ วิธีการ และด้านความรู้สึก เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ และเนื้อหาทางการเรียนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต และเหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย
2. ในการสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต ผู้วิจัยใช้ห้องประชุมที่มีสภาพเหมาะสม และมีอุปกรณ์ทางโสตทัศนศึกษาครบถ้วน ในการจัดการเรียนการสอน
3. แบบทดสอบการรับรู้เชิงสุนทรีย์ ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวความคิดตามแบบทดสอบที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางศิลปะทั้งต่างประเทศ และในประเทศ เพื่อนำมาประยุกต์สร้างแบบทดสอบการรับรู้เชิงสุนทรีย์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กิจกรรมศิลปะ หมายถึง กระบวนการหนึ่งทางศิลปศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะ ประกอบด้วยกิจกรรม 2 ชั้น คือ ชั้นกิจกรรมการสังเกต-การสนทนา และ ชั้นกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ

การสอนโดยกระบวนการสังเกต หมายถึง การฝึกให้นักเรียนสังเกตผลงานศิลปะที่เป็นสื่อการสอน และสิ่งแวดล้อมอย่างมีขั้นตอน ตามแนวทฤษฎีสุนทรียศึกษาที่ส่งเสริมการรับรู้อย่างมีศิลปะ ของ แฮร์ โบริดี และสอนตามแผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตามแนวพัฒนาตัวแบบหลักสูตรของ แครอล โฮลเดิน

การรับรู้ หมายถึง กระบวนการทางความคิดภายในที่มีความเข้าใจต่อสิ่งเร้าภายนอก โดยผ่านประสาทสัมผัสทางตา

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความงาม ความรู้สึกถึงความงาม การรู้คุณค่าของวัตถุที่งาม

การรับรู้เชิงสุนทรีย หมายถึง การรับรู้ทางสายตาโดยการสังเกตภาพผลงานศิลปะที่มีต่อองค์ประกอบต่างๆทางศิลปะ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกถึงความงาม วัดได้จากแบบทดสอบการรับรู้เชิงสุนทรียที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หมายถึง นักเรียนทั้งชายและหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคปลาย ปีการศึกษา 2545

ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

1. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนวิชาศิลปะศึกษา แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำหรับครูศิลปะ และนักวิชาการทั่วไป
2. เพื่อช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้านการรับรู้เชิงสุนทรียของเด็กระดับประถมศึกษา
3. เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยด้านการสอนศิลปะ ศิลปะศึกษา ด้านการสังเกต การสนทนาทางสุนทรียศึกษาสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ศูนย์วิจัยทั่วไป
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย